विकल्पोपपत्त्या सम्भूतार्थकल्पनया क्रियते। यदि ब्राह्मणे विद्याचरणसम्पत् सम्भवति। ब्राह्मेऽपि सम्भवेत्। ब्राह्मोऽपि ब्राह्मणः। सोऽयमस्तु विद्याचरणसम्पन्न इति। सामान्यनिमित्तं कृतं सामान्यच्छलमिति" वात्स्या०। "सामान्यविशिष्टसम्भवदर्थाभिप्रायेणोक्तस्यातिसामान्ययोगादसम्भवदर्थकल्पनया दूषणाभिधानम्। यथा ब्राह्मणोऽयं विद्याचरणसम्पन्न इत्युक्ते ब्राह्मणत्वेन विद्याचरणसम्पदं साधयति इति कल्पयित्वा परो वदति। कुतो ब्राह्मणत्वेन विद्याचरणसम्पत्? ब्राह्मेऽव्यभिचारात्" इति।

सामान्यतोदृष्ट न० सामान्यतः सामान्यस्य सामान्याद् वा दृष्टं दर्शनम्। १अनुमानभेदे "अथ तत्पूर्वकं त्रिविधमनुमानं पूर्ववच्छेषवत् सामान्यतो दृष्टञ्च" गौ०सू०। "पूर्ववदिति यत्र कारणेन कार्यमनुमीयते यथा मेघोन्नत्या भविष्यति वृष्टिरिति मेघवत्तत् यत्र कार्येण कारणमनुमीयते पूर्वोदकविपरीतकसृदकं नद्याः पूर्णत्वं शीघ्रत्वञ्च दृष्ट्वा स्रोतोऽनुमीयते भूता वृष्टिरिति। सामान्यतो दृष्टम् अन्यापूर्वमन्यत् दृष्टस्यान्यत् दर्शनमिति। तथा चादित्यस्य। तस्यादृष्टप्रत्यक्षाद्यादित्यस्य ब्रजतीति" अथ वा यत्राप्रत्यक्षे लिङ्गलिङ्गिनो सम्बन्धे केनचिद्धर्मेण लिङ्गस्य सामान्यादप्रत्यक्षो लिङ्गी गम्यते। यथेच्छादिभिरात्मा। इच्छादयो गुणाः, गुणाश्च द्रव्यसंस्थानाः, तद् यदेषां स्थानं स आत्मेति" वात्स्या०। २कार्यकारणभिन्नलिङ्गके अनुमानभेदे यथा पृथिवीत्वेन द्रव्यत्वानुमानम्। इत्यन्वयव्यतिरेक्यनुमाने च। यथा वह्निमान् धूमादित्यादि उभयव्याप्तिसम्भवेन अत्रोभयानुमानसम्भवात् गौ०सू०इ०।

सामान्यप्रत्यासत्ति सामान्यं तज्ज्ञानं वा प्रत्यासत्तिः। अलौकिकप्रत्यक्षसन्निकर्षभेदे सामान्यलक्षणाशब्दे दृश्यम्।

सामान्यलक्षणा स्त्री सामान्यं साधारणधर्मः लक्षणं यस्याः। न्यायोक्ते अलौकिकप्रत्यक्षसाधने उपायभेदे सन्निकर्षशब्दे दृश्यम्। यथा एकघटज्ञाने घटत्वरूपसामान्यधर्मज्ञानात् सकलस्य घटत्ववतो ज्ञानम्।

तस्याः प्रत्यासत्तित्व मलिनता व्यवस्थापितं यथा "व्याप्तिग्रहे सामान्यलक्षणाप्रत्यासत्त्या सकलधूमादिविषयकः कथमन्यथा पर्वतोयधूमे व्याप्तिग्रहे तस्यादनुमितिः सा चेन्द्रियसम्बद्धविशेषणतातिरिक्तैव वा तद्विशेषणप्रत्यक्षे तदिन्द्रियसन्निकर्षस्य हेतुत्वेनाभावतादौ संयोगादेरभावादिति वदन्ति"।

तस्याः अप्रत्यासत्तित्वमाशङ्क्य सिद्धान्तितं तत्रैव चिन्तमणिकता "उच्यते यदि सामान्यलक्षणा नास्ति तदानुकूलतर्कादिकं विना धूमादौ व्यभिचारसंशयो न स्यात् प्रसिद्धधूमे वह्निसम्बन्धावगमात् स्थानान्तरीयदेशान्तरीयधूमस्य मानाभावेनाज्ञानात् सामान्येन तु सकलधूमोपस्थितौ धूमान्तरे विशेषादर्शनेन संशयो युज्यते"।

अत्र दीधितिः "अत्र च सामान्यं लक्षणं स्वरूपं यस्या इत्यर्थे सामान्यमेव प्रत्यासत्तिः सामान्यं लक्षणं निरूपकं यस्या इत्यर्थे तु तज्ज्ञानम्। तत्राद्यमाह सा चेन्द्रियेति इन्द्रियेण सम्बद्धं धूमादि तस्य विशेषणं तद्विशेष्यकज्ञानप्रकारो धूमत्वादिरित्यर्थः। विशेषणतेत्यत्र भावार्थो न विवक्षितः तत्र विशेषणत्वं यस्या इति बहुव्रीहिर्वा सम्बद्धपदस्यैव वा परम्परासम्बन्धस्तत्सम्बन्धविशेष्यकज्ञानप्रकारोऽर्थः तथाच सैव विशेषणतेत्यर्थः। अत्र च बहिरिन्द्रियस्य लौकिकः सम्बन्धो ज्ञानस्य तदिन्द्रियजन्यत्वञ्च नियामकम् एवञ्चाणुत्वेन यत्किञ्चिदणूपस्थितावपि सकलाणुगोचरो मानसो बोध इति वदन्ति एतेन धूलीपटले धूमभ्रमे तत्र च वह्निव्याप्तिग्रहे तत्रासता धूमत्वेन धूमेषु व्याप्तिग्रहाद् धूमदर्शनाद्धूमत्वमितिर्न स्यात् हेत्वभावेन परामर्शाजन्यत्वात् किञ्च धर्मिहेत्वेवशात्सम्बन्धेनाज्ञानाभावेन स्मरणप्रकारीभवता सामान्येन गृहीतमाणेन वा लौकिकसन्निकर्षविनाभेऽपि चानुमानानापत्तिरिति परास्तम्। सामान्यञ्च सकलखण्डखण्डभेदेन द्वेधा सकलञ्चाणुत्वमेव परम्परया सम्बद्धं प्रत्यासत्तिः येन सम्बन्धेन चेन्द्रियसम्बद्धे सामान्यं ज्ञायते तेन सम्बन्धेनाधिकरणानां प्रत्यासत्तिरिति"।

दीधीतिकृता तु भ्रमते सामान्यलक्षणायाः प्रत्यासत्तित्वं निराकृतं तत्र द्रष्टव्यम्। तच्च विस्तरभयादिह नोक्तम्।

सामान्या स्त्री समानैव स्वार्थे ष्यञ् टाप्। साधारणस्त्रियां वेश्यायाम् "धनमात्रलाभार्थं सकलपुरुषाभिलाषा। सा त्रिधा। अन्यसम्भोगदुःखिता मानवती वक्रोक्तिगर्विता च सापि द्विविधा। प्रेमगर्विता सौन्दर्यगर्विता च" रसमञ्जरी। [२निन्द्यायाञ्च अमरः।

सामि अव्य० साम-इन्। १अर्धे "सामिवटितां मेधसम्।

सामिधेनी स्त्री सम्-इन्ध-करणे क्युट् नि०। अग्निसमिन्धनसाधने १ऋग्भेदे अमरः। २समित्याङ्गे मेदि०। सामिधेनीशब्दनिरुक्तिश्च यत० ब्रा० १।२।१ "समिन्धे सामधेनीभिर्हौता तस्मात् सामिधेन्योनाम"। "इध्मेनाग्नि-